

Ob teh domačih prireditvah smo se srečali tudi z dvema inozemskima razstavama. Moderna galerija je v prostorih Jakopičevega paviljona priredila razstavo *Sodobni avstrijski umetniki*, ki je bila izmenjalna prireditev za izredno uspelo razstavo sodobne jugoslovanske grafike v Galeriji im Griechenbeisl na Dunaju meseca januarja. Pretežno z grafikami, risbami, kombiniranimi tehnikami in pa z malo plastiko v bronu je bilo zastopanih deset avstrijskih umetnikov: M. Decleva, J. Fruhmann, A. Lehmden, P. Meissner, Uta Prantl-Peyrer, H. Schwarz, H. Staudacher, M. Szeni, G. Waldorf in Karl Prantl. V razstavljenih delih smo lahko našli odmeve vseh polpreteklih ali danes živih umetnostnih evropskih tokov in videli, da so mladi avstrijski umetniki po veliki večini usmerjeni v abstrakcijo. Razstava, ki sicer ni bila sistematičen pregled današnje avstrijske umetnosti, ampak le eden od izsekov, je pokazala, da se avstrijska mlada generacija še ni umirila, še ni našla trdnih oporišč v živahnem vrvenju zadnjih desetih let in še ni uspela izdelati svoje lastne fizignomije.

Komisija za kulturne zveze z inozemstvom v Beogradu je posredovala Moderni galeriji razstavo *Danske umetnosti*. Precej obširna razstava je obsegala pregled umetnosti na danskih tleh od 10. stoletja do danes. Starejša, posebno srednjeveška umetnost in nje spomeniki so bili predstavljeni v fotografskih posnetkih, iz novejšega obdobja pa so bili prikazani originali slikarskih, kiparskih in grafičnih del. Razstava je bila v svoji celoti dokaj dobro organizirana in zaključena ter je lepo predstavila preplet raznih tokov v danski umetnosti, ki so rodili svojevrstno nacionalno inačico. Kot taka je bila dragoceno dopolnilo v našem poznavanju posameznih nacionalnih umetnostnih skupnosti v evropskem okviru v neposrednem srečavanju z njimi.

Melita Stele-Možina

GLOSE IN KOMENTARJI

LEKCIJA SKROMNOSTI

*»Ampak na splošno mislim, da bi se dala obilno dokazati trditev, da tuji avtor dobi v slovenskem prevodu svojevrstno lekcijo skromnosti.«
(A. R. v Dnevniku bralca, Nova obzorja 1961, št. 3—4.)*

Ko je lani H. G. priobčil v mariborski reviji slovenski izbor Rilkejevih *Devinskih elegij*, je A. R. kot bralec prišel do sklepa, da je treba dati lekcijo skromnosti Rilkeju in obenem z njim več ali manj vsem drugim poetom in pisateljem, ki jih pri nas prevajamo. Po njegovem slovenski jezik po nekakšni svoji imanentni lastnosti sleče s tuje leporečnosti ves nepotreben blišč in poda samo tisto, kar je bistveno v umetnosti posameznega ustvarjalca. Nad takšno imanentno lastnostjo našega jezika sem bil, po pravici rečeno, rahlo osupnjen. In ker le predobro vem, kako težko prevedljive so besedne umetnine in posebej poezija, povrh pa sem tudi še prepričan, da prav našemu prevajanju manjka precej do popolnosti, se mi sodba A. R. ni mogla zdeti sprejemljiva.

Nehote sem se vprašal, ali je A. R. sploh primerjal prevod H. G. z originalom, preden ga je ocenil in preden je na njegovi podlagi postavil takšne daljnosežne trditve. Podvrgel sem se nevhvaležnemu trudu primerjave samo skozi prvi dve elegiji in naštevam samo očitne miselne pokvare prevoda.

Prva elegija

Rilke začne: Kateri angel bi me slišal, če bi kričal...? In celo, če bi me kateri od njih iznenada objel, bi zmedlel... Vsak angel je strašen. (*Wer, wenn ich schreie, hörte mich denn aus der Engel Ordnungen? und gesetzt selbst, es nähme einer mich plötzlich ans Herz: ich verginge... Ein jeder Engel ist schrecklich.*)

H. G. prevaja: Kateri mar angel, če zakričim, bi me slišal? in postavimo tudi, da bi se kateri iznenada zavzel zame: zmedel bi... Vsak angel je strašen.

Prevajalec je zamenjal glagol *ans Herz nehmen*, objeti, z glagolom *sich annehmen*, zavzeti se, in je spremenil irealni pogojujnik *wenn ich schreie*, če bi zakričal, v realni pogojujnik, *wenn ich schreie*, če zakričim.

Nato Rilke: In tako se torej zadržim (*Und so verhalt ich mich denn*)

Nato H. G.: In tako se torej ustavim

Glagol *sich verhalten* je preveden z ustaviti se namesto z zadržati se. Napačna je v zvezi s prejšnjo: poet v elegiji ne kriči, ampak se zadrži, v prevodu pa kriči in se ustavi.

Rilke: Joj, po kom sploh zmoremo potrebo? (*Ach, wen vermögen wir denn zu brauchen?*)

H. G.: Joj, koga le moremo kako uporabiti?

V prevodu je izmed možnih pomenov glagola *brauchen* napačno izbran pomen rabiti, uporabiti, ki se ne sklada s kontekstom. Celotna elegija je zgrajena na predstavi potrebe po angelu in ne na misli o uporabi angela.

Rilke: bistre živali že vidijo, da nismo prav zatrdno doma v razloženem svetu. (*dass wir nicht sehr verlässlich zuhaus sind in der gedeuteten Welt.*)

H. G.: bistra živad že opaža, da nismo zelo zanesljivi domačini razloženega sveta.

Tukaj je glagolski pomen *zuhaus sein*, doma biti, nepravilno premaknjen v nominalen pomen domačin biti. Ko je nato premaknjen še izraz *verlässlich* iz prislova v pridevnik, je poezija prešla v politiko.

Rilke: ostane nam morebiti kakšno drevo... včerašnja cesta in razvajena zvestoba navade, ki ji je bilo všeč pri nas (*und das verzogene Treusein einer Gewohnheit, der es bei uns gefiel*)

H. G.: ostaja nam morebiti drevo... včerašnja cesta in razpotegnjena zvestost te ali one navade, ki ji je prijalo pač pri nas

Izmed možnih pomenov deležnika *verzogen* je spet izbran tisti, ki se ne sklada s kontekstom. V elegiji je zvestoba razvajena, kakor je razvajen n. pr. otrok. Da bi bila skrivljena, razpotegnjena, kakor so skrivljena, razpotegnjena n. pr. usta, je groteskna deformacija.

Rilke: O in noč, noč, kadar nam veter, poln *vesolja*, razjeda obraz (*wenn der Wind voller Weltraum uns am Angesicht zehrt*)

H. G.: O, in noč, noč, kadar nas veter, *vesolja* poln, *poteguje* za obličja. Prevajalec je zamenjal glagol *zehren*, jesti, razjedati, sušiti, z glagolom *zerren*, trgati, vleči, potegovati. In ko je v rokopisu prevoda veter potegoval za obličje namesto da bi razjedal obličje, je lahko razumljivo, da je še stavec poln vesolja spremenil v poln veselja in da korektor ni opazil napake.

Rilke: noč... ki *tegobna* čaka vsako srce (*welche dem einzelnen Herzen mühsam bevorsteht*)

H. G.: Noč... ki je vsakemu srcu posebej *trudoma* usojena.

Izraz *mühsam*, ki je v elegiji pridevnik in se nanaša na noč, je v prevodu premaknjen v prislov. Glede na to, da je glagol *bevorstehen*, čakati, zelo prosto preveden z usojen biti, sledi iz prevoda, da se je trudil tisti, ki nam je noč usodil, ne pa da je noč tegobna, polna truda za nas, ki nam je usojena.

Rilke: Pač, pomladi *so te potrebovale*. (*Ja, die Frühlinge brauchten dich wohl.*)

H. G.: Pač, pomladi *te potrebujejo*.

Rilke: Nekatero zvezdo *so ti prisodile*, da bi jih lahko čutil. (*Es muteten manche Sterne dir zu, dass du sie spürtest.*)

H. G.: Nekatero zvezdo pač *menijo*, da jih boš znal začutiti.

Čisto samovoljno je v obeh primerih spremenjen pretekli čas v sedanji čas in je s tem podrti osnovna misel elegije, kjer je poetovo nekdanje razmerje do pomladi in zvezd postavljeno v ostro nasprotje z njegovim sedanjim občutkom.

Rilke: Vse to je bilo *naročilo*. (*Das alles war Auftrag.*)

H. G.: Vse, vse je bilo le *ukaz*.

Tudi izraz *Auftrag*, naročilo, predstavlja enega izmed bistvenih miselnih elementov elegije. Z zamenjavo naročila v ukaz je neglede na netočnost prevoda pretrgana zveza z nadaljnjim variiranjem iste misli.

Rilke: Kaj nisi bil še zmeraj od pričakovanja *raztresen*...? (*Warst du nicht immer noch von Erwartung zerstreut...?*)

H. G.: Nisi bil venomer še v pričakovanju *razsut*...?

Nov primer za to, kako prevajalec izmed možnih pomenov besede izbira tiste, ki se ne skladajo s kontekstom. *Zerstreut* se lahko rabi konkretno in abstraktno, n. pr. o zrnju in o človeku, natanko tako kot njegov slovenski sinonim *raztresen*. Prevod nemške besede z izrazom *razsut*, ki se rabi lahko samo konkretno, dá nov nezmisel.

Rilke: Vendar, če te žene hrepenenje, poj o *ljubicah*... *Tistih zapuščenih* (*Sehnt es dich aber, so singe die Liebenden... Jene Verlassenen*)

H. G.: A če te žene hrepenenje, poj *ljubimce*... *Tisti, ki so zapuščeni*

Jene, sam zase vzet, lahko pomeni nominativ ali akuzativ množine, tisti ali tiste. V elegiji pomeni samo akuzativ in se očitno nanaša na ljubimce, omenjene v prejšnjem stavku. Tudi tukaj je prevajalec s svojim napačnim prevodom pretrgal miselno nit.

Rilke: Poslušaj, srce, kot so včasih samo svetniki poslušali: da jih je siloviti klic vzdignil s tal; oni pa so klečali, nemogoči, še kar naprej in se niso zmenili: *tako so slišali. (Höre, mein Herz, wie sonst nur Heilige hörten... sie aber knieten, Unmögliche, weiter und achtetens nicht: So waren sie hörend.)*

H. G.: Prisluhni, srce, kot so včasih prisluhali le svetniki... a klečali so, nemogoči, še kar in ni jim bilo mar: *Tako so prisluhali.*

Poetovi verzi o poslušanju svetnikov so popolnoma jasni. Zato ker se niso dali motiti in so venomer samo klečali in poslušali, so nazadnje slišali. Prevajalec je odločilni izraz *weiter* zamenjal s še kar in razločka med *hören*, poslušati, in *hörend sein*, slišati, sploh ni podal. Tako njegovi svetniki tudi na koncu samo prisluhajo, in ne vemo, če kaj slišijo.

Rilke: Kjerkoli si *vstopil*, kaj te ni *v cerkvah* v Rimu in v Neaplju spokojno ogovarjala njihova usoda? (*Wo immer du eintrats, redete nicht in Kirchen zu Rom und Neapel ruhig ihr Schicksal dich an?*)

H. G.: Kjerkoli si *vstopilo*, v Rimu, v Neaplju, mar te ni *povsod* ogovarjala njih tiha usoda?

Neutemeljena je oblika v srednjem spolu si vstopilo za *eintrats*, ker ni vzroka, zakaj naj bi morebiti vstopilo poetovo srce, ki je bilo omenjeno dolgo prej, in ne sam poet. Hkrati pa je izgubil verz vsako konkretnost, ker je *in Kirchen*, v cerkvah, nadomeščeno s *povsod*.

Rilke: Ali pa *ti je dal visoko naročilo* napis (*Oder es trug eine Inschrift sich erhaben dir auf*)

H. G.: Ali se *ti je visokostno naložil* napis

V besedi *sich auftragen* se ponovi že obravnavani izraz *Auftrag*. Če je prevajalec prej podal *Auftrag* z ukaz, bi moral *sich erhaben auftragen* prevesti z dati visok ukaz. Kot rečeno pa gre za več kot za ukaz, namreč za naročilo. Prevod z visokostno se je naložil je nezmisel, obenem pa je uničil razplet avtorjeve misli.

Rilke: Seveda je čudno... če ne *opravljaš* več komaj naučenih navad (*Freilich ist es seltsam... kaum erlernte Gebräuche nicht mehr zu üben*)

H. G.: Seveda je čudno... če že ne *uriš* več pravkar spoznanih šeg

Katerič že je prevajalec izbral napačen pomen izmed možnih? *Üben* res pomeni uriti, vežbati, n. pr. vojake, da bi pa kdo uril šege, to pač ni mogoče. S šego oziroma navado v kontekstu lahko *üben* pomeni samo izvrševati, opravljati.

Druga elegija

Rilke: Kje so časi Tobijevi...? Če bi stopil nadangel zdaj izza zvezd samo za korak navzdol k nam: visoko bi planilo in nas ubilo naše *lastno* srce. (*Wohin sind die Tage Tobiae... Träte der Erzengel jetzt hinter den Sternen eines Schrittes nur nieder und herwärts: hochaufschlagend erschlug uns das eigene Herz.*)

H. G.: Kje, kje so že časi Tobijevi... Če bi stopil nadangel še zdaj izza zvezd niže in k nam le za korak: visoko bi nam utripnilo srce in nas *samo* ubilo.

Ubilo bi nas lastno srce, *das eigene Herz*, je zamenjano s srce bi nas samo ubilo, kakor da bi stalo v originalu *unser Herz selbst*. Lastno srce je postavljeno v originalu v nasprotje z angelom. V prevodu pa je postavljeno vsaj dodatno še v nasprotje s poljubnim orodjem.

Rilke: v prostore *spremenjeno* bitje, v ščite *spremenjena* slast (*Räume aus Wesen, Schilde aus Wonne*)

H. G.: *izbe bitja, ščiti slasti*

Prevod ne upošteva dvakratnega *aus*, iz, ki pomeni nastanek prostorov iz bitja, ščitov iz slasti. Genitivna konštrukcija prevoda je zamenjala relacije in spremenila misel oziroma jo napravila sploh nerazumljivo.

Rilke: joj, mi se izdihujemo in že ginemo; naš vonj je od plamena do plamena *slabotnejši*. (*ach wir atmen uns aus und dahin; von Holzglut zu Holzglut geben wir schwächeren Geruch.*)

H. G.: joj mi se z dihom izdihujemo in razdihujemo; žar drv k drugemu žaru drv, tako dajemo vonj *slabotnejšim*.

Spet trčimo ob zamenjavo relacij hkrati z zamenjavo gramatičnih kategorij. Pridevnik *schwächeren* je v elegiji direkten atribut vonja, stoječ z njim v istem sklonu, to je akuzativu, prevajalec pa je pridevnik substantiviral in si razložil njegovo obliko kot dativ množine.

Rilke: Pa mi reče kdo: res, ti *mi greš* v kri (*Da sagt uns wohl einer: ja, du gehst mir ins Blut*)

H. G.: In poreče nam pač kdo: res, z *menoj pojdeš* v kri

Še se nadaljuje zamenjava relacij. Dativ mi, *mir*, je nadomeščen z instrumentalom z *menoj*, kakor da bi stalo v elegiji *mit mir*; sedanjik *greš, du gehst*, je nadomeščen s prihodnjim časom *pojdeš*, kakor da bi stalo v originalu *du wirst gehen*. Posledica je, kakor zgoraj, očitna zmeda.

Rilke: Kakor rosa s trave v jutru puhti, kar je naše, z nas, kakor vročina z vroče jedi. (*Wie Tau von dem Frühgras hebt sich das Unsre von uns, wie die Hitze von einem heissen Gericht.*)

H. G.: Kot rosa z rane trave se lušči z nas, kar je našega, kakor vročina z vročega obličja.

Tukaj je prevajalec — vse kaže, da iz nekakšnega zmotnega umevanja poetičnosti — spregledal, da stoji v elegiji *Gericht* in ne *Gesicht*, in tako je iz jedi nastalo obličje.

Rilke: Zakaj zdi se, da *nas* vse *prikriva*. (*Denn es scheint, dass uns alles verheimlicht.*)

H. G.: Ker zdi se, da je *nam* vse *zakrito*.

Verheimlicht pač ni pretekli pasivni deležnik zakrit, ampak je povedna oblika sedanjika: *zakriva*; *uns* po drugi strani ni dativ, ampak je akuzativ. Če naj bi bilo tako prav, kot je prevedeno, bi moralo stati v originalu *dass uns alles verheimlicht ist*. Ker pa je original takšen, kakršen je, pomeni prevod zamenjavo aktiva s pasivom in naravnost obrne poetovo misel.

Rilke: Ljubimeci ... ki *drug drugemu* ob dotiku bogato zorite kakor *grozdna leta* (*Liebende ... die ihr unter den Händen euch reichlicher werdet wie Traubenjahre*)

H. G.: Ljubimci... ki ste pod svojimi dlanmi *sebi* čedalje obilnejši kakor *grozdi let*

Zloženska *Traubenjahre* lahko pomeni samo grozdna leta, ne pa grozdi let, kar bi bilo *Jahrtrauben*. Vrstni red členov v zloženci določa pravo relacijo, ki je postavljena v prevodu, kot že tolikokrat, na glavo.

Rilke: In vendar, ko prestanete *strah* prvih pogledov (*Und doch, wenn ihr der ersten Blicke Schrecken besteht*)

H. G.: In vendar, ko preživite *strahoto* prvih pogledov

Res utrudljivo je ponavljati zmeraj eno in isto. Izmed možnih pomenov besede *Schrecken* je kot nalašč izbran tisti, ki ne spada v kontekst. Prvi pogledi ljubimcev vendar ne predstavljajo strahote, ampak samo strah je v njih, kot pravi poet.

Rilke: Vas ni osupnila na atiških stelah previdnost človeškega giba?... Se spomnite rok, kako počivajo brez pritiska, pa čeprav je moč v torzih? (*Erstaunte euch nicht auf attischen Stelen die Vorsicht menschlicher Geste?... Gedenkt euch der Hände, wie sie drucklos beruhen, obwohl in den Torsen die Kraft steht.*)

H. G.: Vas ni začudila še nikdar na atiških stelah previdnost človeškega giba?... Dlani se zmislite, kako brez pritiska leže, *četudi* je v torzih *vs*a moč.

Prevajalec je stavek *obwohl in den Torsen die Kraft steht* prevedel z vrinkom: *vs*a, s tem pa je podrl logiko cele misli. V elegiji je poudarjeno nasprotje med rahlo počivajočimi rokami in krepkimi torzi, češ da v tem tiči nekaj posebnega. Z vrinkom *vs*a postane takšno nasprotje nekaj samo po sebi umevnega, in kar je glavno, postane veznik *četudi* nerazumljiv, ker bi namesto njega, če naj bo verz logičen, moral stati ker: ker je v torzih *vs*a moč.

Rilke: Ti, *ki so se imeli v oblasti*, so vedeli: to lahko še storimo, to je naše, da se tako *dotikamo* (*Diese Beherrschten mussten damit: so weit sind wir, dieses ist unser, und so zu berühren*)

H. G.: Ti — *obvladanci* — so vedeli: do sem smo, kar smo, to je še naše, da se nas tako *dotakne*

Obvladanci, tudi če bi ga pripustili kot neologizem, pač ni dovolj jasen. Naš bralec bo takšnemu izrazu skoraj gotovo pripisal samo pasiven pomen, ne pa refleksiven. Bistvena napaka v prevodu teh verzov pa seveda tiči drugje: ves kontekst nedvoumno terja za stavek *uns so zu berühren* prevod: da se tako *dotikamo*, ne pa: da se nas tako *dotakne*. Kdo naj bi bil to ali kaj, ki se nas *dotakne*? V elegiji se *dotikajo* ljubimci.

Rilke: Ko bi le našli tudi le mi zase... trak *rodovitne* zemlje (*Fänden auch wir... einen unseren Streifen Fruchtlands*)

H. G.: Ko bi le našli tudi mi... trak *rodne* prsti

Kakor da bi prevajalec hotel dvoumnost, je postavil tukaj za *Fruchtland* rodna prst, čeprav roden pomeni v prvi vrsti domač in šele v drugi rodoviten. Nemški izraz *Fruchtland* nima v sebi te dvoumnosti, in če avtor ni dvoumen, kako sme biti prevajalec?

Rilke: Zakaj naše srce nas še zmeraj presega, tako kot je *njih*. (*Denn das eigene Herz übersteigt uns noch immer wie jene.*)

H. G.: Zakaj še naše srce se vzpenja nad nas še vedno tako kot *oni*.

Na odločilnem mestu se še enkrat srečamo z zamenjavo gramatičnih kategorij in miselnih relacij. *Jene (Liebenden)*, kot sem že omenil, lahko pomeni nominativ ali akuzativ množine. Tudi tukaj stoji v prevodu napačno nominativ namesto pravilnega akuzativa. Ljubimce na atiških stelah in nas presega srce, pravi poet, poudarjena je enakost med njimi in nami, ne pa da bi nas oni presegali. Zato nas naše srce ne presega dodatno in je prevajalčev: še: samovoljen in napačen.

Rilke: In ne moremo se več ozirati za njim v podobe, ki bi ga *pomirile (Und wir können ihm nicht mehr nachschaun in Bilder, die es besänftigen)*

H. G.: In mi se ne moremo več ozirati za njim v podobe, da bi ga *videli blaže*

Ta napaka, stoječa prav na koncu elegije, je gotovo ena od najtežjih, ker poet s svojimi zadnjimi verzi podaja zaključek prejšnjih misli. To pot je poudarek res na razločku med nekdanjimi ljubimci in nami: prav ta razloček ne da našemu srcu, da bi se pomirilo in našlo mero. Kako je prevajalec prišel do tega, da je za *die es besänftigen* postavil: da bi ga videli blaže, je težko razumljivo. Kvečjemu, če bi si konstruirali: *die es besänftigen das Nachschauen dem Herzen*, bi približno prišli do takšnega prevoda. Ampak tako to v elegiji ni zapisano, pač pa jasno in preprosto: *die es besänftigen*, kar lahko pomeni samo: *das Herz*.

Kaj sledi iz opravljene analize? Gotovo je to, da se A. R. ne bi bil smel sklicevati na takšen prevod Rilkejevih elegij za dokaz svoje teorije. Resnična lekcija skromnosti ne gre poetu, ampak prevajalcu in ocenjevalcu.

Za ocenjevalca vsakega literarnega dela bi moralo pač veljati, da delo res pozna, preden ga ocenjuje; za to pa je na splošno priporočljivo, in če gre za poezijo, celo neizogibno, da pozna to literarno delo v originalu. In še celo je to neizogibno v vsakem primeru, kadar kdo tehta med seboj vrednost originala in prevoda. Najbrž se A. R. v svoji presoji ne bi bil mogel tako zmotiti, če bi se bil držal teh splošnih pravil.

Seveda je tudi pri prevajalcu besedne umetnine poznanje umetnine poglavitni pogoj, da o poznanju jezika, iz katerega prevaja, sploh ne govorimo. Čeprav se zdijo te stvari samo po sebi umevne, bi bilo, kot vidimo, le dobro včasih nanje pomisliti. Kje so vendar vse druge zahteve za dobrega prevajalca! Zdi se mi odveč, da bi se spuščal še v to stran prevoda elegij. Dvomim pa, da se bo kvaliteta naše prevodne literature lahko kaj prida zboljšala, če ne bomo zahtevali od slehernega, ki se loti tega opravka, vsaj izpolnitve elementarnih pogojev prevajanja.

Božo Vodušek